

seu decretum a rege Persarum) *edificabitur platea, et muri, et quidem in angustia temporum.* Jam vero hoc non contigit anno septimo, sed duntaxat anno vigesimo Artaxerxis; ergo non ab anno septimo, sed ab anno vigesimo ejusdem regis inchoandæ sunt hebdomadæ Danielis.

Inst. I. Ipsemet Esdras, lib. I, cap. IX, 9, testatur septem sibi datam esse in Juda et Jerusalem. Atqui *seps* nomine muri intelliguntur; ergo in decreto, quod Artaxerxes anno septimo dedit Esdræ, concessa fuit facultas reedificandi muros Jerusalem, et etiam reipsa saltem pro parte erecti sunt.

R. neg. min. : 1. quia verba illa : *Et daretur nobis paxillus in loco sancto ejus, et daret nobis septem in Juda et Jerusalem,* intelliguntur metaphoricè pro quocumque munimento, ut antea suo loco dictum est; adeoque per *septem* non necessario intelliguntur muri; 2. quia *seps* nomine etiam parietes adium rudi et tumultuario opere constructi intelligi possunt. Vide desuper plura apud interpretes et Huetium.

Inst. II. Nehemias, cum anno Artaxerxis vigesimo ab Hanani audivisset murum Jerusalem adhuc esse dissipatum, miratus est, obstupuit et indoluit: atqui, ut sectione præcedenti monstratum est, non fuisset ulla ratio cur miraretur et obstupesceret, si hactenus nulla facultas mœnium erigendorum concessa fuisset; ergo, etc.

R. neg. maj. pro prima parte. Nam indoluisse Nehemiam, Scriptura supra, cap. I, 1 et seq., exprimit; sed quod miratus sit et obstupuerit, nequidem implicite insinuat. Dolere autem merito potuit, quia noverat quod hucusque nondum exisset sermo seu decretum de erigendis mœnibus Jerusalem, et ab Hanani audiverat quod Judæi forent in tribulatione maxima.

Obj. II. Certum videtur ex eis quæ dicta sunt sectione præcedenti, prob. I, quod 70 hebdomadæ Danielis debeant inchoari ab anno tertio exclusive, seu a quarto inclusive olymp. 80. Atqui, ut ibidem quoque monstratum est, in illum annum non incidit annus vigesimus Artaxerxis, sed hic incidit in annum tertium vel quartum olymp. 83, ut docet Julius Africanus apud S. Hieronymum in cap. IX Danielis: ergo 70 hebdomadæ non possunt inchoari ab anno vigesimo Artaxerxis.

R. concessa majore, negando minorem. Nam certum est juxta historicos profanos, quod anno primo olymp. 75 data sit pugna navalis Salaminia, et a Themistocle profligatus sit Xerxes. Pugnam illam secuta sunt plurima Persarum naufragia, quibus perterritus Xerxes, reversus est in patriam. Tunc autem, ut refert Justinus, lib. III, num. 4, *Xerxes, terror antea gentium, bello in Græcia infeliciter gesto, etiam suis contemptui esse cepit; atque Artabanus ejus præfectus, deficiente quotidie regis majestate, in spem regni adductus est.* Hæc autem omnia videns Xerxes, et propterea timens, ne non tantum ipse, sed etiam posteri ejus privarentur regno, videtur Artaxerxem filium suum constituisse regem. Nam nihil naturalius est, quam

quod rex aliquis, dum videt se a propriis subditis sperni, et unum extraneum habere spem ad regnum, tunc suum filium constituat regem. Porro hæc omnia, quæ contigerunt a pugna salaminia usque ad illud tempus, quo quotidie regis majestas deficiebat, facile petunt spatium trium circiter annorum, ita ut Artaxerxes a patre fuerit proclamatus, seu constitutus rex anno quarto olymp. 75, vel anno primo olymp. 76. Et sic ab hoc tempore computando annos regni ejus, inveniemus quod annus ejus vigesimus incidat in annum tertium vel quartum olymp. 80.

Confirmatur responsio jam data ex eo quod Themistocles, dux Atheniensium, e Græcia profugus, ad Persas confugerit anno quarto olymp. 76; ut habet Eusebius in Chronico, et etiam ex Athenæo probat Tirinus, cap. 59 sui Chronici sacri. Jam vero juxta Thucydidem, qui istis temporibus vixit, Themistocles fugit ad Artaxerxem regem, qui *nUPER*, seu ut aliqui legunt *RECENS*, regnare incœperat. Ergo cum ad eum venit Themistocles, jam nuper seu recens regnabat; et consequenter non apparet verum, quod Artaxerxes tantum incœperit regnare anno primo olymp. 79, uti contendunt nonnulli. Porro cum nihil impediatur illud *nUPER*, seu *recens*, ad tres circiter annos producere (nam de aliquo, qui a tribus annis regnavit, rectissime dicitur, quod *nUPER* seu *recens* regnare cœperit), hinc satis probabiliter dicitur, quod Artaxerxes regnare cœperit anno quarto olymp. 75, aut anno primo olymp. 76.

Quantum ad Julium Africanum, dico quod ab ipso necessario recedere oporteat. Ratio est 1. quia Africanus annos 490 finit in anno secundo olymp. 202; quod nullo modo potest admitti: quia alias hebdomadæ fere finirentur in morte Christi; quæ tamen debuit contingere in medio hebdomadæ ultimæ; 2. quia Julius Africanus hebdomades Danielis putabat constare annis lunaribus sine embolismo: eoque illarum initium juxta Scripturam desumeret ab anno vigesimo Artaxerxis, ut 490 annos lunares inveniret, videtur posuisse annum ejus vigesimum in anno quarto olymp. 83, quia aliter non poterat invenire 490 annos lunares. Verum cum ex eis, quæ dicta sunt in fine sectionis præcedentis, satis pateat annos illos non esse lunares, sed solares: manifestum est quod ad illos inveniendos ponendus sit annus vigesimus Artaxerxis in anno tertio aut quarto olymp. 80, et annus primus in anno quarto olymp. 75, aut in anno primo olymp. 76: quod etiam fortasse fecisset Africanus, si annos solares computasset; sed annos lunares computando, hoc facere non potuit.

Cum igitur historici de initio regni Artaxerxis inter se discrepent, aliis illud conjicientibus in olymp. 79, aliis in olymp. 76: certum videtur quod ex ipsis nihil desuper nisi conjecturando scire possimus; et ideo videtur præferenda opinio eorum, quæ hac in parte conformior est Scripturæ sacræ. Jam vero ea, quæ initium regni Artaxerxis conjicit in olymp. 76, (sive interim Xerxes tunc fuerit occisus ab Artabano, sive adhuc aliquibus annis vixerit, et cum filio

suo regnaverit) Scripturæ sacræ conformior appareat; siquidem inhærendo soli Scripturæ, probabilius est, quod 70 hebdomades inchoari debeant ab anno vigesimo Artaxerxis: atqui si supponatur initium regni Artaxerxis incidere in olymp. 79, non poterunt 70 hebdomades inchoari ab hoc anno vigesimo. Nam cum in isto supposito annus vigesimus Artaxerxis incidat in annum quartum olymp. 83, inde sequeretur quod Christus mortuus fuisset anno secundo olymp. 205; quod tamen certo admitti non potest; quandoquidem omnes sustineant illum esse mortuum aliquo anno olymp. 202. Et hæc quidem duo argumenta, quæ jam proposita sunt, solummodo sunt ea, quæ directe objici possunt contra eam sententiam, quæ initium 70 hebdomadarum desumit ab anno vigesimo Artaxerxis. Interim videamus jam etiam adhuc quædam alia, quæ tam contra hanc, quam contra aliam sententiam sect. præced. relata ulterius objici queunt.

Obj. III. In prophetia Danielis *ab exitu sermonis* intelligi debet a finita edificatione murorum, et platearum Jerusalem: atqui illa fabrica non fuit perfecta, nisi aliquot annis post edictum Artaxerxis, ergo, etc.

Prob. maj. 1. Quia alias nullum fuisset celebre indicium, nec etiam certum initium hebdomadarum; 2. quia non dicit: *Ab initio sermonis*, sed: *Ab exitu sermonis*; id est, ab ipso sermone, seu edicto completo.

R. neg. maj., et ad primam probationem dico, initium celeberrimum et certissimum esse ipsum edictum regium. Ad secundam nego suppositum, quod nempe *ab exitu* significet rem completam, sed significat initium rei, præsertim ubi agitur de decretis, vel mandatis. Sic dicitur Luca II: *Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis*; et tamen tantum postea ivit Joseph in Bethleem, ut illic describeretur. Item Joan. XXI: *Exiit sermo inter fratres, quod discipulus ille non moritur*, hoc non significat peractum esse, quod sermo ille dicit, sed iste sermo incœpit, sive divulgatus est. Similiter etiam nunc dicimus: Tali anno exiit decretum, ut edificaretur fortalium, v. g., per hoc tamen non intelligitur illud eodem anno fuisse absolutum.

Obj. IV. Hebdomadæ Danielis tantummodo completæ fuerunt tempore excidii jerosolymitani; ergo initium earum non potest desumi a tempore Artaxerxis.

Consequentia est evidens: nam a tempore Artaxerxis usque ad excidium jerosolymitanum, quod contigit sub Tito imperatore, interfluxerunt anni plures quam 490.

Probatur autem ant. ex verbis angeli Daniele alloquentis: *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam... Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; et in medio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis.* Quibus verbis angelus in 70 hebdomadarum spatio excidium jerosolymitanum includit, adeo ut sensus sit: Quando

finita erit septuagesima hebdomada, vastabitur templum cum urbe jerosolymitana; ergo 70 hebdomadæ fuerunt tantummodo completæ in excidio jerosolymitano.

R. neg. ant., et ad ejus probationem dico, quod 70 hebdomades abbreviatæ sint super populum, et super urbem sanctam, ut veniat Messias, et ut ungatur Sanctus sanctorum, et ut expietur peccatum; at non sunt abbreviatæ, ut vastetur Jerusalem, et templum evertatur. Sensus ergo verborum est, 70 hebdomadas abbreviatas esse super populum, et super urbem sanctam, id est Jerusalem, ut veniat Messias tandiu desideratus, et ungatur Sanctus sanctorum, etc.; quod revera contigit, quando Christus, Salvator noster in medio hebdomadis septuagesimæ ad redimendos homines, eosque in libertatem filiorum Dei ascendendos, mortuus est. Dum vero angelus subdit: *Et erit in templo abominatio desolationis, etc.*, his verbis prædicit quidem Jerosolymorum devastationem, templique excidium, non quod hæc immediate post finem hebdomadis septuagesimæ contingere deberent, sed quia non multo post finem hebdomadis septuagesimæ eventura erant, tanquam pœna irroganda pertinacibus et incredulis Judæis, qui repudiata divina indulgentia, neglecta poenitentia, atque prophetarum oraculis pedibus conculcatis, Redemptorem summi occiderunt.

Obj. V. Nehemias, qui impetravit ab Artaxerxe facultatem restaurandi urbem Jerusalem, eamque reedificavit ac mœnibus cinxit, vixit usque ad tempora Alexandri Magni; ergo initium 70 hebdomadarum non potest desumi a tempore, quo imperavit Artaxerxes Longimanus: nam alias vixisset Nehemias ad minus 160 annis, quod est incredibile; nam illo tempore homines non tam diu vivebant.

Prob. ant. 1. Quia Nehemias infra, cap. XII, 22, inter sacerdotes, qui cum ipso ascenderunt in Jerusalem, recenset Jeddoam, quem Josephus, lib. XI Antiq., cap. VII, vocat Jaddum: hic autem Jaddus Alexandro Magno Jerusalem eunti occurrit; 2. quia Nehemias obtinuit illud edictum contra Sanaballat, qui Judæos conabatur impedire ab instauratione Jerusalem: atqui ille Sanaballat juxta Josephum secutus est postea castra Alexandri Magni; ergo, etc.

R. neg. ant., et ad probationem dico, illos Jeddoam et Sanaballat, quos nominat liber Esdræ, esse diversos ab illis, quos recenset Josephus, vel Josephum aperte errare. Unde Bernardus Lamy in Apparatu chronologico dicit: Constat enim de Persarum regum serie imperite scripsisse Josephum. Et revera post Artaxerxem transit immediate ad Alexandrum Magnum, omissis aliis, scilicet Xerxe secundo, Dario Notho, et Ocho

CAPUT III, IV.

Post adhortationem Nehemie Jerusalem in miris, turribus ac portis edificatur. Nec ob subsannationes, insidias et minas ab opere desistunt Judæi; et Nehemia cum suis orante, opus perficitur.

QUÆSTIO PRIMA. — QUO ORDINE DESCRIBAT NEHEMIAS DESTRUCTIONEM MURI ET PORTARUM.

Cap. III, 1: *Et surrexit [Eliasib, sacerdos magnus. Hic Eliasib fuit filius Joachim, filii Josue sacerdotis magni. Itaque iste jam tertius est, qui post captivitatem babyloniam functus fuit summo sacerdotio.*

Et ædificaverunt portam gregis. Uti ante sub Esdra ædificando templum cœperunt a cultu divino, ita hic cum pontifice sacerdotes incipiunt a porta gregis, quæ erat orientalis, et templo proxima, illud contra incursum muniendo.

Porro in descriptione reædificationis Jerusalem Nehemias procedit hoc ordine: Ex orientali latere ad occidentum et meridianum progreditur, donec redeatur ad portam gregis unde ductum est initium. Quod vero ad portas attinet, quarum septem hic nominantur ædificatæ, notandum duodecim fuisse Jerosolymis primæ notæ portas; id est, per quas ingredi et egredi civitatem quis poterat ex tribus lateribus orbis; nam ad quartum latus, nempe meridionale, in quo præruptæ rupes montis Sion nullum aditum aut exitum dabant, nullæ etiam portæ fuerunt; reliqua vero latera singula quaternas portas habebant, per quas ingressus et egressus ex urbe dabatur.

Latus orientale habebat primo *portam gregis*, per quam pecora inducebantur, ut abluta in vicina probatica piscina, adducerentur ad templum immolanda. Secundo habebat *portam equorum*, per quam equi ducebantur aquatum in torrentem Cedron. Tertio *portam aquarum*, sic probabiliter dictam a collectione aquarum, juxta illam portam detentaram opera Ezechie regis, II Paralip. XXXII, 4, quæ interjecta platea respiciebat medium palatii regii, per quam Nathinæi aquas ad usum templi deferebant. Quarto *portam fictilem*, a figulis et agris figlinis, qui ibi erant, sic nominatam, qua descendebatur ad *natoria Sioe*, seu ad stagnum Salomonis.

Ad aquilonare latus erat primo *porta Benjamin*, versus eam tribum ducens. Secundo *porta piscium*, de qua II Paralip. XXIII, 14. Videtur sic dicta, quia pisces illac ex mari Galilææ inferebantur frequentius. Tertio *porta judiciaria*, quæ hic ̄. 6 dicitur *porta vetus*, eo quod vestigia ejus apparerent a tempore Jebusæorum, et sacerdotis Melchisedech. Quarto *porta Ephraim* ad eam tribum ducens, de qua IV Reg. XIV, 13, et hic, cap. XII, 38. Illa hæc capite non nominatur, uti nec *porta anguli*, quia utraque non egebat reparatione; unde ̄. 8 hic dicitur: *Dimiserunt Jerusalem usque ad murum plateæ latioris*; id est, intermiserunt ædificationem per spatium quadringentorum cubitorum, quod erat inter portam Ephraim, et portam anguli, ut patet ex II Paralip. XXV, 25: nam valide et recenter spatium illud instauraverat Ozias rex, ibidem, cap. XXVI, 9, neque Chaldæi illum murum cum portis demoliti fuerant.

Ad latus occidentale primo erat *porta anguli*, sic

dicta, quod in angulo urbis septentrionali et occidentali sita esset: Secundo *porta vallis*, non illa, quæ ducebat ad vallem Josaphat, nam hæc erat orientalis; sed altera, quæ respiciebat vallem cadaverum et Calvarie, cui proxima erat. Tertio *porta sterquilini*, et *porta fontis*, sive *draconis*, sic dicta, quia fons ibierat ad radices montis Calvarie, scaturiens usque hodie (inquit Adrichomius in sua Jerusalem) in ipsa valle cadaverum, seu sterquilini, non procul ab urbe inter portam sterquilini et hanc portam fontis, quam *draconis* dictam putat Sallianus, propter figuram draconis, seu lapidei seu ænei, aquam evoventis.

Aliæ portæ, quas Adrichomius, alique afferunt, vel pertinent ad unam ex his duodecim, et pluribus gaudent nominibus; vel extra urbem non ducebant, qualis est porta judiciaria, seu *judicialis*, ut dicitur hic, ̄. 50, distincta tamen ab ea de qua ̄. 6, sic appellata, quia in ea judicia publica instituebantur, quæ, uti nunc in curiis, ita olim in aliqua portarum celebrari solebant. Erat hæc Jerosolymis propinqua templo, et portæ gregis, atque eadem esse videtur cum *porta custodiæ*, de qua infra, cap. XII, 38. Neque ducebat illa extra urbem, sed in vicum Nathinæorum, qui juxta turrin Ophel erat unus e majoribus vicis, seu regionibus, in quas Jerosolyma divisa erat.

̄. 5: *Et juxta eos ædificaverunt Thecueni: optimates autem eorum non supposuerunt colla sua in opere Domini sui.* Thecueni vocantur, sicut ̄. 2 viri Jericho. Sensus igitur est: Plebei loci Thecuæ certam suam partem murorum quoque extruxerunt; sed optimates ejusdem loci, id est, ditiores et potentiores non paruerunt Domino, nec præfecto suo, præcipienti ut collaborarent in instauratione murorum. Ubi duo moraliter considerari possunt: Unum est, quod sæpe pauperes et plebei plus ministerii et subsidii conferant ad opera Ecclesiæ quam ditiores et potentiores; alterum est, quod per istos optimates, qui non supposuerunt colla sua in opere Domini sui, significari possint illi Ecclesiæ præfecti, quos Dominus in Pharisæis reprehendit, quod aliis alligent, id est imponant et tanquam præcepta dicant onera gravia et importabilia, et ipsi digito suo nolint ea movere, Matth. XXIII, 4: id est, velint plene executioni data ab aliis, cum tamen ipsi ne vel manum adhibere velint, seu ne vel incipient.

QUÆSTIO II. — AN JUSTA FUERIT NEHEMIÆ PRECATIO, DE QUÀ AGITUR CAP. IV, 4 ET 5.

Cap. IV, 2: *Dixit (Sanaballat) fratribus suis: Quid Judæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes? Id est, permittemusne ut Judæi sua mœnia restauerent? Num sacrificabunt et complebunt una die? Id est, putantne tanta se celeritate expedire posse illud opus ut una eademque die, qua inchoabunt, etiam compleant illud, et dedificent? Quasi dicant: Sat tempestive aderimus ad eos impediendos, et opus disturbandum. Et ut sineremus eos agere, numquid ædificare poterunt lapides de acervis pulveris, qui combusti*

unt? Hebraice est: Num vivificabunt lapides; id est, restituentne in pristinum statum, in primam duritiem et formam lapides incendio redactos in pulverem?

̄. 5: *Si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum.* Id est, agant quidquid volunt, quidquid possunt, structura tam erit infirma, tam humilis, ut vel a vulpe transiliri, imo et everti possit. Amara est hæc irrisio, de qua Nehemias apud Deum expostulat.

̄. 4: *Converte opprobrium eorum super caput eorum.* Hoc recte justus orat, inquit S. P. Aug. in psal. VII: *Non enim voluit impius peccatum evadere, sed subdidit se peccato, tanquam servus, dicente Domino (Joan., VIII): « Omnis qui facit peccatum servus est peccati: » Erit ergo iniquitas ejus, et opprobrium super ipsum juste, quia ipse iniquitati suæ se subdidit, et ita ipse inferior est iniquitate sua, et iniquitas in ipsum descendit, quia gravat illum et onerat.*

̄. 5: *Ne operias iniquitatem eorum, et peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt ædificantes.* Hæc Nehemiæ precatio nullo modo repugnat præcepto charitatis, quo præcipimur etiam inimicos diligere: nam ista et similia verba, quoties in Scriptura sacra occurrunt dicta a prophetis, vel aliis sanctis viris, non sunt imprecatoria, quasi in miseria suorum inimicorum per se oblectentur (hoc enim ad vindictam pertinet, et charitati adversatur), sed prophetica partim sunt, quasi diceret: Non operies (Deus) iniquitatem eorum, et peccatum eorum coram facie tua non delebitur, impunitum scilicet; partim approbativa sunt divinæ justitiæ, et talia, quibus declaratur, quam vindictam homines impii mereantur, accedente etiam hominis consensu, quo talem vindictam tanquam justam approbat. Id autem non est contra charitatem, maxime quando impii pertinaces sunt in malo, sed est quædam approbatio pulcherrimi ordinis a Deo instituti, qui ordo requirit ut de iis qui contumaciter peccant justa sumatur vindicta.

̄. 17: *Ædificantium in muro... una manu sua faciebat opus, et altera tenebat gladium.* Cum ̄. 18 subjungatur causalis: *Ædificantium enim unusquisque gladio erat accinctus renes*, figuratus est hic sermo, quo significatur eos ad utrumque fuisse paratos; scilicet ut et opus facerent ædificandi muros civitatis, et gladio accincti parati essent ad defensionem suam contra hostes, si ingruerent. Hac promptitudine monetur homo, non tantum intentus esse ad faciendum virtutis opus, sed et ad repellendos gladio fidei, etc., diabolicos insultus seu tentationes.

CAP. V, VI.

Nehemias ingruente fame, redarguit avaris, usuras prohibet. Interim Sanaballat frustra prætextu fœderis ædificium impedire nitente, compleitur murus territis inde finitimis gentibus.

QUÆDAM EXPLICANTUR. — Cap. V, 4: *Mutuo sumamus pecunias in tributa regis demusque agros nostros et vineas.* Hebræi ei LXX loco sumamus legunt sum-

S. S. XXVI.

psimus. Unde sensus esse videtur: Oppigneravimus agros, et vineas, ut regi tributum solveremus. Unde patet duritia potentiorum tunc inter Judæos, qui ad tributa solvenda non tantum cogebant eos quibus necessaria deerant, sed et fenus emungebant mutuando.

̄. 5: *Et nunc sicut carnes fratrum nostrorum, sic et carnes nostræ sunt; et sicut filii eorum, ita et filii nostri.* Licet sic exponi posset hæc pauperum justa querela: Reducti sumus huc, promissa libertate ac prosperitate; contrarium experimur, quia sicut fratres nostri, qui remanserunt in Babylone, cum filiis suis sunt in afflictione et egestate, ita et nos; quia non minus cogimur servire et laborare quam si in captivitate remansissemus. Attamen alius videtur esse istorum verborum sensus: continent enim verba illa clamorem plebis contra fratres suos, id est, contra alios Judæos ditiores, a quibus opprimebantur. Sensus itaque genuinus est hic: Nos et illi eadem carnes sumus, id est, ex eodem genere prognati; proinde liberi esse debemus sicut illi, et similiter filii nostri non debent esse deterioris conditionis quam filii eorum; et tamen oppressi paupertate, cogimur filios nostros vendere, et illis subicere in servitutem, tanquam alienos. Querela itaque est pauperum contra divites, qui usuris aliisque modis eos opprimebant.

̄. 11: *Reddite eis hodie agros suos... et centesimam pecuniæ... quam exigere soletis ab eis, date pro illis.* Id est, condonate, vel, ut in hebræo est, reddite illis. Dabant enim pauperuli sua omnia feneratoribus oppignerata, donec pretium quod pro illis acceperant, integrum redderent. Interim singulis mensibus centesimam illius pretii partem, seu fructus centesimæ parti correspondentes cogebantur iisdem subministrare. Et hæc usura vulgo *centesima* vocabatur, eratque gravissima; quia duodecim annue in centum pendere debebant mutuatarii. Hanc autem hic prohibet Nehemias, precipitque ut quidquid eo titulo acceptum fuit, restituatur.

̄. 15: *Duces primi, qui fuerunt ante me, gravaverunt populum, etc. Ego autem non feci ita, propter timorem Dei.* Laudat se ipsum Nehemias, non stulte tamen, nec sine justa ratione; sed partim ad excitandam in Deum fiduciam: ex conscientia boni operis, partim ut declaret quid sit officium boni ducis ac principis; forte etiam propter quosdam æmulos et calumniatores, quomodo Paulus et Job quoque se ipsos laudasse leguntur. Et sic etiam accipiendum est quod subjicit ̄. 19: *Memento mei, Deus, in bonum.* Nam sic David quoque psal. CXVIII dicit: *Feci judicium et justitiam, etc.* Et Ezechias, IV Reg. XX: *Memento, Domine, quomodo ambulaverim coram te, etc.*

Cap. VI, 2: *Miserunt Sanaballat et Gossen ad me, dicentes: Veni, et percutiamus fœdus pariter in viculis in campo Ono. Ipsi autem cogitabant ut facerent nihimale. Prætextu fœderis evocabant Samaritani Nehemiam, ut eo perduto ædificium sisterent. Mirum est quod potuerit oscitantia librorum hic duplex irre-*
(Trente-six.)

psisse error; nam sic pridem legebatur (atque etiam invenitur apud ven. Bedam, et Lyranum, qui tamen notavit mendum) *in vitulis in campo uno*. Quasi vitulorum, seu taurorum oblatione, in aperto campo, pro securitate utriusque voluerint fœdus sanciri. Sed recte corrigunt Clementina Biblia tum ex hebræo, quam ex LXX, nempe ut sensus sit: Percutiamus fœdus in viculis, seu locis, quæ sunt in campo, seu planitie, quæ vocatur *Ono*. Est autem campus, seu planities *Ono* in tribu Benjamin ad Jordanem, vocaturque alio nomine *vallis artificum*, ut patet infra ex cap. XI, 35, in quo dicitur: *Ono valle artificum*.

ŷ. 5: *Opus grande ego facio, et non possum descendere*. Sine mendacio, titulo operis se potuit excusare Nehemias, cur non veniret, licet principalior causa, ob quam nolebat venire, foret periculum in quod se conjiceret. Unde dum duplex est facti ratio, etiam minus principalem exprimendo tantum, non mentimur, conformiter ad instructionem ab ipso Deo datam Samueli, I Reg. 16, qui venit in Bethlehem principaliter ad unguendum Davidem, et rationem tamen senioribus tantum allegavit secundariam, dicens: *Ad immolandum Domino veni*.

ŷ. 10: *Tractemus nobiscum in domo Dei... et claudamus portas ædis*, etc. Semaïas, sacerdos de vice *De-laia*, corruptus muneribus sic intimidare conatur Nehemiam, ut eo terrore cæteri ab edificio cessarent; cui merito ŷ. 11 inter alia respondit Nehemias: *Non ingrediar*, sic instruens superiores omnes, privato periculo communem salutem præponere.

ŷ. 15: *Completus est autem murus vigesimo quinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus*. Putat Emm. Sa, illos 52 dies fluxisse a tempore quo miserat primas litteras Sanaballat, quando in pleno erant ædificii opere: sed verisimilius est toti muro ædificando impensus tantum esse 52 dies; siquidem id textus naturaliter significat, nec afferri potest ulla ratio cur isti dies tantum inchoandi sint a tempore quo primas litteras miserat Sanaballat.

Verum quidem est quod tempus hoc admodum breve fuisse videatur ad construendum tam vastum opus; sed singularis hic adfuit favor et protectio Dei, quam etiam mirata sunt omnes gentes vicinæ, et ŷ. 26, *concedentes intra semetipsos*, id est, stupore simul et timore quasi exanimata, palam professæ sunt: *A Deo factum est opus hoc*. Sed et Nehemias studio ac vigilantia plurimum hic attribuendum est; utpote qui quotquot idonei erant, operi promovendo admovent, et noctes diebus junxerat, ac nullis sumptibus pepercerat.

CAP. VII, VIII.

Per Nehemiam statutis portarum custodibus, catalogus eorum qui redierant legitur; et mense septimo, lecto dieim per Esdras libro Legis, celebratur festum Tabernaculorum.

QUESTIO UNICA.— AN EA, QUÆ HIC NARRANTUR DE CELEBRATIONE FESTI TABERNACULORUM, DICTA SINT PER RECAPITULATIONEM.

Cap. VII, 5... *Inveni librum census eorum qui ascen-*

derant primum, etc. Cum hic Nehemias legerit eundem catalogum, qui confectus est lib. I, cap. II, quaeritur, quare non sint nomina eadem, et idem numerus eorum qui ascenderunt primum: sed difficultas complanatur reflectendo, 1. multos fuisse binomios; 2. varios confectos fuisse catalogos, et diversis vicibus actum esse populi censum; v. g., primo, dum e Babylone versus Jerosolymam iter parabant; secundo, dum eo appulsi festum Tabernaculorum celebrarunt; tertio, dum templum reedificatum solemniter populi concursu dedicatum est. Hi autem populi census inter se variant, quia aliis morientibus, alii nascebantur; aliis absentibus, alii adventabant. Quare ex uno censu catalogum suum descripsit Esdras, ex alio Nehemias, ideoque variant.

Circa ea quæ referuntur cap. VIII, inter se non conveniunt interpretes: siquidem aliqui volunt quod ibidem sit mera repetitio, seu recapitulatio eorum quæ facta leguntur lib. I, cap. III. Alii vero prætendunt quod non sit nuda recapitulatio, sed recensitio eorum quæ anno vigesimo aut vigesimo primo Artaxerxis peracta sunt. Esse meram recapitulationem, probabile est, et suadetur

1. Ex initiis cap. III, lib. I, et cap. VIII, quæ hic plane concordant. Hoc caput VIII sic incipit: *Et venerat mensis septimus: filii autem Israel erant in civitatibus suis, congregatusque est omnis populus, quasi vir unus, ad plateam quæ est ante portam aquarum*. Cap. III lib. I sic incipit: *Jamque venerat mensis septimus, et erant filii Israel in civitatibus suis: congregatus est ergo populus quasi vir unus in Jerusalem*.

2. Si illa quæ narrantur hic cap. VIII contigissent anno vigesimo primo Artaxerxis, non fuisset omissum festum Expiationis, quod celebrari debebat die decima mensis septimi. Siquidem cum tunc jam dudum esset ædificatum templum, nulla poterat esse ratio illud omittendi. Atqui tamen hoc cap. VIII tam altum est de isto festo silentium, quam cap. III, lib. I, quando nondum ædificato templo, illud celebratu erat impossibile; ergo videtur hic esse mera recapitulatio istius quod legitur cap. III lib. I: idque totum ideo hic repetitum videtur, ut adderentur circumstantiæ solennis celebrationis festi Tabernaculorum, quæ strictim tantum scriptæ leguntur lib. I, relictis multis quæ ad modernorum instructionem pertinebant, et tamen jussu illorum qui tunc populo præerant, exacte juxta legem servata fuerant.

Obj. I. Quando celebratum est primum festum Neomeniarum primo die mensis septimi, et festum Tabernaculorum die decima quinta ejusdem mensis, lib. I, cap. III, non aderat Esdras: hic autem tanquam præsens, et coram universa multitudine legens describitur; ergo non est hic mera recapitulatio.

Prob. ant. Esdras ex commissione regis Persarum tantum legitur venisse, cap. VII libri I, ædificato jam templo; ergo, etc.

R. neg. ant. pro prima parte: quia ab initio quidem redivit de Babylone, sed cur Samaritani falsis suis accusationibus apud regem Persarum effecissent ut

rex Judæis prohibuerit ne ulterius pergerent in promovendo opere templi; ob negotia publica Babylonem reversus est Esdras, ut ipse præsens interdictum illud tollere posset, atque de aliis, populi sui salutem et prosperitatem concernentibus, coram rege tractaret. Quod autem redierit ab initio, patet hic infra ex cap. XII, 1, ubi primi ex reducibus cum Zorobabele et Josue sacerdotes ac levitæ enumerantur, atque inter sacerdotes ordine tertius ponitur Esdras.

Inst. Non est verisimile quod ipse scriptor libri I tam altum silentium tenuisset sex primis capitibus de suo adventu, si revera rediisset.

R. neg. assumpt., quia prima vice non ut dux aut director populi, sed tanquam privatus redierat, idque cum animo redeundi, ut tam de illis qui in Babylone manserant Judæis, quam de aliis qui jam Jerosolymam ascenderant, curaret opportunus, etc. Unde sicut ad minus his Jerosolymam venit Nehemias, nempe anno vigesimo Artaxerxis, uti liquet ex hoc libro, cap. II, deinde post annum trigesimum secundum Artaxerxis, infra cap. XIII, 7, sic facile Esdras bis ire, et redire potuit.

Obj. II. Vulgatam nostram, in qua, ut putat Franciscus Lucas, ipsemet interpres, probabiliter S. Hieronymus, cap. VII post versum 69 ponit hunc titulum: *Hucusque refertur quid in commentario scriptum fuerit, exin Nehemias historia texitur*.

R. titulos sic insertos facile dislocari, et ita fieri hic potuit ut ponatur, v. g., circa finem capituli VII, ubi poni deberet in fine capituli VIII. Præterea tituli non sunt Scriptura sacra, seu a Deo specialiter inspirati, sed industria mere humana compositi; potuitque facile, quisquis ille fuerit interpres, apprehendere transitum a recapitulatione ad continuationem historiae, ob circumstantias quas invenit hic expressas, quarum tamen mentio non fuit facta in capite libri primi, hic recapitulato.

Obj. III. Hic mandatur ut tabernacula sibi quisque construat ex ramis arborum pretiosarum in domate suo, id est in tecto domus quod in Palæstina non est elevatum uti hic in Belgio, sed planum, in quo proinde deambulare poterant. Atqui, lib. I, nondum habebant domata, utpote cum domus necdum erigi potuerint. Nam ibidem ex cap. III, constat quod mense septimo anni primi a reditu e captivitate celebraverint festum Tabernaculorum.

R. neg. min. Nam brevissimo tempore multitudo illa domos sibi pro necessitate temporis erigere poterat. Et quod easdem etiam erexerint, videtur inde erui quod in fine capituli II lib. I, ante illud festum celebratum dicatur: *Habitarunt ergo sacerdotes, et levitæ, et de populo, et cantores, et janitores, et nathinæi in urbibus suis, universusque Israel in civitatibus suis*.

Obj. IV. Notabiliter differt summa munerum oblato- rum, lib. I, et hic: nam hic cap. VII oblata leguntur in auro dragmæ 41,000, item 4,000 et 200 minæ summæ argenteæ, phialæ aureæ 50, tunice sacerdotales 597. Libro autem primo, cap. II, oblata leguntur

in auro 61,000 solidorum, in argento minæ 5,000, et vestes sacerdotales tantum 100.

R. Quamvis ex notabili differentia summæ oblatae suadeatur, hic capite VII, circa finem non esse recapitulationem, sed historiae sub Nehemia factæ continuationem, non tamen absolute hoc evincitur: quia excessus ille facile compensatur, si attendantur phialæ aureæ 50, et vestes sacerdotales 497 plures quam enumerantur lib. I. Pretium enim eorum omnium facile tantum est, quantum est excessus summæ majoris, quæ oblata dicitur lib. I. Unde dici potest quod lib. I confuse valor totius summæ describatur, lib. autem II, specialiter omnia enarrantur, quæ simul cum pecuniis ascendunt ad valorem lib. I descriptum.

Capite IX narratur quomodo populus penitens se separaverit ab alienigenis, et cum levitis contentibus Dominum, de servanda Dei lege fœdus inierit. Quo sensu autem levitæ alloquentes Deum de Abrahamo dicant: *Tu es ipse, Domine Deus, qui elegisti Abram, et eduxisti eum de igne Chaldæorum*, explicatum est capite XI Gen., Quæst. II, I, in respons. ad obj. II.

CAPUT X.

Designantur qui fœdus inquit signarunt, quo pollicentur se servaturos universa Dei præcepta, maxime de vitando commercio cum alienigenis, de servandis sabbato, anno septimo, oblationibus, primitiis ac decimis.

QUESTIO UNICA.— QUO SENSU DICANT PRINCIPES, ŷ. 31, SE DIMISSUROS ANNUM SEPTIMUM, ET EXACTIONES UNIVERSE MANUS.

Resp. Dimittere annum septimum est eum transigere sine agricultura, sine fructuum collectione per consueta messores et vindemiatores, prout explicatum fuit lib. Levit., cap. XXV, Quæst. I. Quod autem hic ŷ. 31 additur: *Et exactionem universæ manus*, dimittemus scilicet, significat quod anno remissionis (juxta id quod habetur Deuter. XV) non fuerit licitum repetere ullum debitum a proximo paupere. Quomodo autem hoc intelligendum sit controvertitur ab interpretibus.

Communior sententia habetur, ait Estius, quod eo anno debita antea contracta essent simpliciter remittenda, non quidem omnibus, sed tantum pauperibus, qui non erant solvendo. Aliorum sententia est, nec illa improbabilis, pergit idem auctor, quod sicut anno septimo terra vacabat a cultura, ita cessare deberet exactio debitorum omnium simpliciter: sed eo anno exactio sicut rursus colebantur agri, et fructus colligebantur, ita rursus quoque licuisset priora debita exigere, quæ anno septimo quasi emortua, finito illo anno reviviscebant.

Pro hac sententia facit quod Deuter. XV, 2, tantum dicitur: *Repetere non poterit, quia annus remissionis est*. Et ŷ. 5: *Repetendi non habebis potestatem, quæ cadere videntur in annum illum, quasi dicat Scriptura: Anno illo septimo non poteris repetere*. Cum autem nulla fiat mentio de remissione debitorum simpliciter, commode intelligi potest lex tanquam non adimens